

Anne Decelle (a) & Jean Jacobs (b)

(a) UC Leuven-Limburg

(b) Katholiek Onderwijs Vlaanderen

Contact: [anne.decelle@ucll.be](mailto:anne.decelle@ucll.be)

[jean.jacobs@katholiekonderwijs.vlaanderen](mailto:jean.jacobs@katholiekonderwijs.vlaanderen).

## **Framing? Hoe kritisch denken bij leerlingen bevorderen?**

Op 23 maart 2016, de dag na de aanslagen op de luchthaven en de metro in Brussel, schreef Kris Van den Branden (2016) op zijn blog *Duurzaam Onderwijs*:

“[...] Ik heb me bedacht dat het taalonderwijs van de 21<sup>ste</sup> eeuw ver voorbij de grenzen van het pure taalonderwijs moet sporen en jongeren moet leren hoe taal en informatie in de echte wereld buiten de school mensenharten misleiden, bedriegen, opjuten en opjagen. Hoe taal en informatie evenzeer kunnen gebruikt worden om te zalven, nuanceren, evenwichtig oordelen, respectvol luisteren, verzoenen. Hoe communicatie en interactie een dam (de enige dam?) kunnen zijn tegen blind geweld. Meer dan ooit hebben we nood aan een taalonderwijs dat durft doorgronden hoe media en nieuwsagentschappen werken, dat jonge mensen het verschil tussen feiten en ongezouten meningen leert ontdekken, en dat durft de vraag stellen of de zwart-wit-voortegen-polemieken die kranten en journaals hogere lees- en kijkcijfers bezorgen niet mee bijdragen tot gepolariseerde, gespannen verhoudingen tussen mensen.

Het taalonderwijs van de 21<sup>ste</sup> eeuw zal in de wereld moeten staan of het zal door steeds meer leerlingen als irrelevant en oersaai ervaren worden. Het (taal)onderwijs van de 21<sup>ste</sup> eeuw zal in de wereld moeten staan of de wereld zal er op een bepaald moment gewoonweg niet meer zijn”.

De pedagogische begeleidingsdienst regio Limburg van Katholiek Onderwijs Vlaanderen (KOV) en de opleiding Bachelor Secundair Onderwijs van UC Leuven-Limburg sloegen de handen in elkaar om die visie op het taalonderwijs van de 21<sup>ste</sup>

eeuw te concretiseren voor leerkrachten Nederlands in het secundair onderwijs. Integratie met de eindtermen voor Nederlands vormde daarbij een belangrijk aandachtspunt. We ontwikkelden een pakket met kaders en lesvoorbeelden dat leerkrachten Nederlands de mogelijkheid biedt om hun lessen ‘taalvaardigheid’, ‘taalbeschouwing’ en ‘literair lezen’ uitdrukkelijk *in* de wereld te laten staan. Door geïntegreerd met hen te werken aan hun lees-, schrijf-, luister- en leesvaardigheid, door hun inzicht in beeldspraak te vergroten, in standpunten en argumenten, in propagandatechnieken en drogredenen of door in te zetten op de groei van hun literaire competentie, verwerven leerlingen inzicht in omgaan met nieuwsberichtgeving en in hoe taaluitingen niet losgekoppeld kunnen worden van wat de zender ermee wil bereiken (bv. ‘misleiden’ of ‘nuanceren’) en leren ze op een deskundige manier hun plek te vinden in de hedendaagse informatiemaatschappij.

In deze tekst schetsen we de achterliggende principes en tonen we fragmenten uit het ontwikkelde lesmateriaal. De volledige lespakketten delen we tijdens onze sessie op de HSN-conferentie en in het navormingspakket dat we aanbieden via de pedagogische begeleiding en de dienst navorming van UCLL.

## 2. Deskundige burgers vormen in de taalles

Dat inzicht in hoe taal en communicatie werken een belangrijke competentie is van de ‘deskundige burger’ is een visie die we ontleen aan prof. dr. Jan Blommaert van Tilburg University. De evolutie van het publieke debat op de traditionele massamedia (kranten, radio en tv) naar een wereld van sociale media, blogs, fora, nieuwsplatformen, enz. hangt daar nauw mee samen. Natuurlijk heeft die evolutie een aantal negatieve gevolgen. Het internet wemelt van *bullshit* en van haatberichten. Een gebrek aan kwaliteitscontrole maakt dat de strijd tegen *fake news* nooit definitief gewonnen kan worden. Sociale mediaplatformen, zoals *Facebook*, maken het al te gemakkelijk om ons te nestelen in een ‘filterbubbel’ die onze informatie verengt tot berichten van gelijkgestemden over een beperkt aantal thema’s. In een cultuur van *clickbait* domineert de sensationele kop op de inhoud. Met het ontwikkelde pakket dragen we de visie uit dat het onderwijs, en zeker de leerkracht Nederlands, de verantwoordelijkheid heeft om leerlingen op een bewuste manier te leren omgaan met deze situatie.

Blommaert (2016) focust evenwel vooral op de mogelijkheden die deze evolutie biedt aan het hedendaagse publieke debat. Voor wie inzicht heeft in hoe taal en communicatie werken, voor wie boodschappen en de taal waarin boodschappen geformuleerd zijn, kan beoordelen op welk standpunt erachter schuilgaat, en voor wie zelf inzicht heeft in hoe hij zijn boodschap moet formuleren om het gewenste effect te sorteren, bieden internetfora immers net het potentieel om uit te groeien tot wat hij noemt ‘deskundige burgers’. Blommaert ziet het democratisch potentieel; de kans voor burgers

om opnieuw echt een stem te krijgen in het politieke debat. Met het ontwikkelde pakket willen we ons dan ook niet beperken tot het waarschuwen van leerlingen voor een fenomeen als *clickbait*, maar willen we in eerste instantie aan leerkrachten Nederlands inzichten en didactische tips geven om hun leerlingen te vormen tot ‘deskundige burgers’, die vanuit inzicht in hoe taal en communicatie werken, deelnemen aan het publieke debat.

Uit de veelheid aan mogelijke theoretische kaders om zo’n pakket vorm te geven, kozen we er twee. Het eerste kader is dat van *framing*. Leerlingen verwerven daarbij inzicht in hoe taaluitingen nooit neutraal zijn, maar altijd het product zijn van de context waarin ze geproduceerd worden en altijd een standpunt uitdrukken. Het tweede kader is een didactisch kader: met *Thinking Routines* van Ron Ritchhart oefenen leerlingen in multidimensioneel denken en in het verbinden van taaluitingen aan perspectieven. We lichten deze twee kaders hieronder toe en illustreren hoe we ze in lesvoorbeelden hebben geïntegreerd.

### 3. Over indringers en slachtoffers – kader 1: Framing

Leerlingen inzicht verschaffen in hoe frames werken en hen bewust leren omgaan met het framen van hun eigen boodschappen vormt een belangrijke stap in het vormen van deskundige burgers. Volgens wie is dat zo? Welk standpunt neemt deze spreker in? Wat wil deze spreker met deze woorden bereiken? Leerlingen leren om zichzelf systematisch zulke vragen te stellen als ze geconfronteerd worden met nieuwsberichten, *posts* op *social media*, informatiecampagnes, enz. Ook de productieve vaardigheden komen aan bod: zich bewust zijn van de lading van hun eigen woorden en frames inzetten om een doel te bereiken, zal hen als producenten van informatie immers krachtiger maken.

In de ontwikkelde lessen integreren we dat doel met het werken aan eindtermen rond ‘taalvaardigheid’, ‘taalbeschouwing’ en ‘literair lezen’. In het hieronder geschetste lesvoorbeeld voor de tweede graad verwerven leerlingen inzicht in hoe de nieuwsberichtgeving rond asielzoekers geframed wordt, terwijl ze werken aan hun lees-, luister- en schrijfvaardigheid en inzicht krijgen in hoe beeldspraak werkt en wat kenmerkend is aan propagandataal.

Het ontwikkelde lesmateriaal (zie: Figuur 1) is gebaseerd op een studie van Van Gorp (2004) die aantoont dat we de nieuwsberichtgeving rond asielzoekers vaak binnen een van de volgende twee frames kunnen situeren:

1. *Het slachtoffer-frame* dat asielzoekers vooral voorstelt als slachtoffers van mensen-smokkelaars, van het onderdrukkende regime in het land van herkomst of van het asielbeleid van het land waarheen ze gevlucht zijn.

2. *Het indringer-frame* dat asielzoekers voorstelt als personen die het land waarheen ze vluchten, proberen binnen te dringen. Typische overwegingen binnen dit frame zijn dat asielzoekers een bedreiging vormen voor de economie, de cultuur en de normen en waarden van het gastland of dat het om profiteurs gaat die hun kans wagen op een welvarender leven.

Van Gorp toonde aan dat het slachtoffer-frame het vaakst voorkomt in de krant *De Morgen* en dat het indringer-frame het vaakst voorkomt in *Gazet van Antwerpen* en *Het Laatste Nieuws*. In sommige kranten is er veeleer een mix van de twee frames. Dat de manier waarop de media communiceren over een fenomeen niet altijd objectief is, heeft een effect op de manier waarop lezers over dat fenomeen denken. Van Gorp e.a. toonden aan dat wie voortdurend blootgesteld wordt aan het indringer-frame rond asielzoekers, asielzoekers ook vaker als indringers beschouwt. Wie voortdurend blootgesteld wordt aan het slachtoffer-frame rond asielzoekers, denkt ook over asielzoekers als slachtoffers. Of dat ook effect heeft op de manier waarop we ons gedragen tegenover asielzoekers, moet nog verder onderzocht worden.

**Opdracht 1**

De volgende krantenkoppen hebben het allemaal over asielzoekers.

a. Orden ze in de twee kolommen. In elke kolom staat al één krantenkop.

b. Bedenk ook een gepaste titel per kolom.

c. Bespreek: wat is het verschil in effect en het gevoel van de lezer?

1. Nieuw Pro Deo-systeem moet misbruiken bij asielaanvragen stoppen

2. Asielcrisis kost '120 miljoen euro extra aan leeflonen'

3. Australië wil asielzoekers afschrikken met televisiedrama

4. Steeds meer homoseksuelen vluchten naar België

5. Amnesty: 'Overheden laten vluchtelingen aan hun lot over'

6. Vluchtelingenwerk Vlaanderen bezorgd over opsluiting kinderen

7. Migranten en asielzoekers betalen deal EU-Turkije met hun gezondheid

8. Asielzoekers, val "vrouwen, meisjes en dergelijke" niet lastig

9. Migranten worden in mensonterende omstandigheden vastgehouden in 'getto's'

10. 4000 euro per dag dat Syriërs ons land niet in mogen

11. Raad van Europa vreest seksueel misbruik van minderjarige asielzoekers in Hongarije

|                                                                                    |                                                                                |
|------------------------------------------------------------------------------------|--------------------------------------------------------------------------------|
|                                                                                    |                                                                                |
| Nieuwe asielprocedure maakt het makkelijker om asielzoekers sneller uit te wijzen. | Nieuwe asielprocedure maakt het makkelijker om asielzoekers sneller te helpen. |

Figuur 1 – Opdracht 1, uit een les voor de tweede graad.

Na de krantenkopoefening (Figuur 1) gaan de leerlingen verder met het exploreren van de manier waarop asielzoekers en vluchtelingen worden geframed. Ze leren hoe ook foto's, internetmemes en *inspirational quotes* geframed zijn (zie: Figuur 2), ze beluisteren interviews met politici en bestuderen krantenberichten. Telkens identificeren ze binnen welk frame de zender zijn boodschap heeft opgebouwd. In het vervolg van de les komen na de receptieve vaardigheden ook de productieve vaardigheden aan bod. In een schrijfpodracht, ondersteund door een SExI-stappenplan, bakenen de leerlingen zorgvuldig af binnen welk frame zij hun mening willen weergeven.

**Opdracht 2**

Via sociale media verspreiden we meer dan enkel nieuwsberichten. Ook *inspirational quotes* en *memes* over het asielvraagstuk worden massaal gedeeld en geliket.

Bestudeer onderstaande quotes.

- Benoem van elke quote tot welk frame hij behoort.
- Uit welke formuleringen leid je dat af?
- Welke middelen zetten zulke quotes in, om zoveel mogelijk gedeeld en geliket te worden?

**Asiel zoekers krijgen in Nederland**

€40/ volwassene en €29/ kind per dag  
dat is voor een gezin met 2 kinderen

**+/- €4140 PER MAAND ?!**

Terwijl er in Nederland Mensen;  
in armoede leven;  
amper rondkomen;  
op straat moeten leven;

**DEEL DIT BERICHT  
ALS U VINDT DAT DIT NIET KAN !!!**

**ALS AFGHANISTAN  
AL NIET VEILIG IS  
VOOR SOLDATEN**

**WAAROM STUREN  
WE ER DAN  
ASIELZOEKERS  
NAAR TERUG**

*Locoje*

Figuur 2 – Opdracht 2, uit een les voor de tweede graad.

#### 4. Toegang geweigerd – Kader 2: *Thinking Routines*

Ons tweede kader, de *Thinking Routines* uit *Making Thinking Visible* (2011) ontleen we aan de *Project Zero*-groep van de Harvard School of Education. *Thinking Routines* zijn routines, patronen, die zijn vormgegeven als *graphic organizers* die de denkstappen die van leerlingen verwacht worden op een eenvoudige wijze structureren. Je kunt deze hulpmiddelen overigens vrij raadplegen op de website [www.visiblethinkingpz.org](http://www.visiblethinkingpz.org). Eigen aan *thinking routines* is dat ze eenvoudig zijn en dat ze slechts uit enkele stappen bestaan. Belangrijk is dat ze routines worden. Wil je met *thinking routines* een impact hebben op de denkontwikkeling van je leerlingen, dan is het belangrijk dat je deze werkwijze regelmatig inbouwt in je didactiek. Om leerlingen te helpen uitgroeien tot 'deskundige burgers', is het belangrijk om hen te ondersteunen in een denkont-

wikkeling van eendimensioneel naar multidimensioneel denken en van zwart-wit-denken naar relativeren. Uit de *Thinking Routines* van Ron Ritchhart zijn het vooral de zogenaamde *Fairness Routines* en de *Truth Routines* die ingezet kunnen worden om leerlingen te ondersteunen in deze denkontwikkelingen.

In het lessenpakket tonen we hoe die routines kunnen worden ingezet in lessen ‘taalvaardigheid’ en in lessen ‘literair lezen’. Zo gaan we in een les ‘literair lezen’ voor de eerste graad in op het jeugdboek *Toegang geweigerd* van Danny De Vos (2016), over de Nederlandse jongen Nick die op vakantie op het Griekse eiland Argos geconfronteerd wordt met de vluchtelingenproblematiek en vriendschap sluit met de jonge bootvluchteling Zaïd. In één van de opdrachten (zie: Figuur 3), gebaseerd op de routine van *The Circle of Viewpoints*, kruipen de leerlingen in de rol van één personage uit het boek. In een groepsdiscussie vertolken ze de mening van hun personage over de maatregelen van het hotel om de toeristen af te schermen van de toestroom van vluchtelingen. In het vervolg van de les is er dan weer een opdracht, gebaseerd op de routine *Tug of War*, waarbij de leerlingen dat masker laten vallen en de argumenten die in de discussie aan bod kwamen tegenover elkaar afwegen.

#### Opdracht 3 – Circle of viewpoints

Je las een aantal fragmenten uit *Toegang geweigerd* van Danny de Vos. Daarin maakte je kennis met de Nederlandse Nick en zijn familie die op vakantie vertrekken naar het Griekse eiland Argos. Ze komen aan bij hun luxe hotel, waar de reisleader een belangrijke aankondiging heeft. Omdat er tegenwoordig heel wat bootvluchtelingen het eiland proberen te bereiken, worden het strand en het hotel afgesloten voor de buitenwereld en streng bewaakt. Alleen hotelgasten met een polsbandje en een toegangscode kunnen binnen. Zo kunnen ze ervoor zorgen dat de toeristen ongestoord vakantie kunnen houden.

#### Opdracht

Vorm groepjes van 5 leerlingen. Elke leerling kruipt in de rol van een ander personage uit het verhaal: Nick, Zaïd, zus Zoë, vader Frits en hotelmedewerker Len. Achteraan vind je per personage een kaartje met een uitspraak van dat personage uit het verhaal. Dat kaartje kan je helpen om in de rol van je personage te kruipen.

#### a. Individuele opdracht

|                                                                                                                                                                                                                                                                      |
|----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| Wat vindt jouw personage van de maatregel om de toeristen af te schermen van de aanblik van vluchtelingen door het hotel en het strand met een toegangscode af te sluiten en te bewaken? Welke argumenten zou jouw personage geven om zijn mening te verduidelijken? |
| Hoe zouden anderen op deze argumenten kunnen reageren?                                                                                                                                                                                                               |
| Wat zou de aan jou toegewezen persoon moeten zeggen om hen te overtuigen?                                                                                                                                                                                            |

#### b. Groepsdiscussie

|                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                     |
|-------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| Kruip helemaal in de huid van het aan jou toegewezen personage. Is het een goed idee om het hotel en het strand af te sluiten en te bewaken? Personage 1 mag ‘zijn’ standpunt en argumenten uit de doeken doen. De anderen reageren vanuit het perspectief van ‘hun’ personage. Zodra de discussie stilvalt, mag leerling 2 ‘zijn’ standpunt en argumenten uiteenzetten, enzovoort. |
|-------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|

#### c. Noteer

|                                                        |
|--------------------------------------------------------|
| Welke nieuwe ideeën heb je door de discussie gekregen? |
|--------------------------------------------------------|

Figuur 3 – Opdracht 3, uit een les literair lezen voor de eerste graad.

Wil je graag meer weten over het ontwikkelde lespakket en over de navormingssessies? Mail naar [anne.decelle@ucll.be](mailto:anne.decelle@ucll.be) of [jean.jacobs@katholiekonderwijs.vlaanderen](mailto:jean.jacobs@katholiekonderwijs.vlaanderen).

## Referenties

- Blommaert, J. (2016). *Let op je woorden. Politiek, taal en strijd*. Berchem: EPO.
- Branden, K. Van den (2016). “Over terreur en onderwijs”. Online raadpleegbaar op: <https://duurzaamonderwijs.com>.
- Gorp, B. Van (2004). ‘Framing en het interpreteren van nieuws’. PSW-paper, Universiteit van Antwerpen. Online raadpleegbaar op: <http://uahost.uantwerpen.be/psw/pswpapers/PSWpaper%202004-06%20van%20gorp.pdf>.
- Ritchhart, R. (2017). “Visible Thinking”. Online raadpleegbaar op: <http://www.visiblethinkingpz.org>.
- Ritchhart, R., M. Church & K. Morrisson (2011). *Making Thinking Visible. How to Promote Engagement, Understanding and Independence for All Learners*. San Francisco: Josey-Bass.
- Vos, D. De (2016). *Toegang geweigerd*. Amsterdam: Ploegsma.